

Полешко Андрій Володимирович

*аспірант відділу конституційного права та місцевого самоврядування
Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України*

**ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ВІРОСПОВІДАННЯ:
АНАЛІЗ ОКРЕМИХ РІШЕНЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ**

Напруженість у суспільстві, викликана військовою загрозою, зумовлює поляризацію поглядів щодо вирішення соціально значущих проблем й оцінки пов'язаних з ними явищ. Усе більш поширеним стає підхід, за яким можливо й, більш того, слід через *ad hoc* рішучі дії швидко досягти бажаного політичного результату, незважаючи на можливі загрози для стабільності правової системи. Це знаходить своє відображення й у царині захисту права на свободу віросповідання.

Низкою органів місцевого самоврядування (зокрема, Львівською [1], Золочівською, Бориславською, Бориспільською районними радами; Броварською, Конотопською, Переяславською міськими радами [2] у зв'язку з правовим режимом воєнного стану було ухвалено рішення, покликані запровадити обмеження здійснення права на свободу віросповідання. Аналіз наведених рішень, на наш погляд, становить значний інтерес у контексті забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану; недопущення їхнього свавільного обмеження. Оскільки частина згаданих актів не було опубліковано в онлайн-джерелах, ми здійснюватимемо подальший аналіз на основі рішення Львівської районної ради Львівської області від 28.06.2022 № 176 [1] (надалі – «Рішення»).

Правовий режим воєнного стану передбачає обмеження здійснення громадянами й юридичними особами окремих прав і свобод з одночасним наданням органам держави додаткових специфічних повноважень задля забезпечення ефективної відсічі наявній екзистенційній загрозі.

Положення Конституції України (статті 19 і 64) передбачають запровадження таких обмежень виключно на основі спеціально-дозвільного

типу правового регулювання, тобто, зокрема, можуть бути обмежені тільки прямо визначені права та свободи; такі права та свободи обмежуються, а органи влади діють – виключно у спосіб, передбачений законом. Подібним чином Конституційний Суд України обґрунтовує, що обмеження конституційних прав і свобод має бути зумовленим суспільною необхідністю досягнення легітимної мети, пропорційним та обґрунтованим; у разі обмеження права законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію відповідного права [3].

Отже, обмеження здійснення прав і свобод у рамках правового режиму воєнного стану мають відповідати меті, що їх зумовила, і бути пропорційними відносно неї; запроваджуватися з *de minimis* державним втручанням; застосовуватися в передбачений законом спосіб. Ці засади закладають основу для унеможливлення свавільного обмеження прав і свобод громадян та їхнього ефективного захисту.

Відповідно до Рішення (пункт 1) передбачено *«заборонити на території Львівського району Львівської області діяльність <...> Української православної церкви»*. Як підстави для такої заборони в мотивувальній частині Рішення серед іншого згадуються *«захист національної безпеки»* та *«припинення <...> дестабілізації релігійного середовища»*.

Передусім зазначимо, що діяльність релігійних організацій і участь у них громадян є невід'ємною складовою здійснення права на свободу віросповідання (детальніше ми обґрунтували це раніше [4]). За Рішенням передбачено припинення («заборону») діяльності одного з релігійних центрів, тобто мережі релігійних організацій. Отже, наведена частина Рішення запроваджує обмеження здійснення права на свободу віросповідання.

Ні при введенні 2022 року воєнного стану за Указом Президента України [5], ані в подальшому не було запроваджено жодних обмежень здійснення права на свободу віросповідання. Ця обставина нівелює можливість посилатися в Рішенні на положення Закону України «Про правовий режим

воєнного стану», як це було зроблено в мотивувальній частині. Навіть без урахування цього згадані в Рішенні норми цього закону не передбачають повноважень районної ради щодо заборони діяльності релігійних організацій (статті 8 і 9) або ж очевидно не задовольняють вимогам пропорційності (стаття 13). Посилання в Рішенні на п. 39 ч. 1 ст. 43 Закону України «Про місцеве самоврядування» (здійснення заходів щодо підготовки населення України до участі в русі національного спротиву) також позбавлене зв'язку зі змістом Рішення. Зауважимо, що інакших правових підстав для обґрунтування Рішення не наведено.

Припинення діяльності релігійної організації з ініціативи органів влади можливе тільки в судовому порядку. До того ж, законодавець обмежує підстави для цього виключно мотивами захисту (охорони) громадської (суспільної) безпеки, порядку, життя, здоров'я і моралі, прав і свобод інших осіб. Відповідні положення закріплено у стаття 35 Конституції України; статтях 3, 16 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (надалі – «Закон про РО»).

Таким чином, ухваливши Рішення, відповідна рада здійснювала не властиві їй повноваження, передбачені виключно для суду. Крім цього, у законодавстві не передбачається можливість припинити діяльність релігійної організації виключно в межах певної адміністративно-територіальної одиниці. Здійснюючи без належних підстав такі повноваження, органи місцевого самоврядування *de facto* частково привласнюють собі суверенні повноваження держави.

До того ж, наведений перелік підстав для припинення діяльності релігійних організацій є вичерпним. Окрім застосовного для цього випадку спеціально-дозвільного методу (статті 19, 35, 64 Конституції України), така позиція прямо обґрунтовується ЄСПЛ у справі *Nolan and K. v. Russia* [6], при чому покликання на захист національної безпеки» » (прямо наведене в Рішенні) прямо забороняється. Таким чином, застосування розширеного переліку підстав для припинення діяльності релігійного центру відповідно до

Рішення не відповідає ні законодавству України, ані практиці ЄСПЛ.

Пункти 2-4 Рішення спонукають визначені в Рішенні релігійні організації змінити підлеглисть («конфесію») на інший, прямо вказаний релігійний центр – Православну церкву України. При цьому застосування положення Рішення щодо припинення діяльності релігійної організації безпосередньо залежить від згоди чи незгоди релігійної організації на таку зміну підлеглості.

Такі положення Рішення, окрім наведеного вище, означають безпосереднє втручання в автономію релігійної організації щодо визначення власної підлеглості всупереч положенням ч. 4 ст. 5, ст. 7, ч. 3 ст. 8 Закону про РО.

Більш того, рада, що ухвалила Рішення, не просто змушує (під загрозою припинення діяльності) релігійні організації змінити підлеглисть, а і прямо вказує на інший релігійний центр (ПЦУ), підпорядкування якому вони мають обрати. Таким чином, за Рішенням відповідна рада фактично виступає в інтересах одного з релігійних центрів, що прямо суперечить положенням законодавства, що гарантують відокремлення релігійних організацій від держави (ч. 3 ст. 35 Конституції України), недопустимість переваг або обмежень одних релігійних організацій перед іншими (ч. 5 ст. 5 Закону про РО).

Крім цього, за пунктом 4 Рішення передбачено безвідплатне примусове відчуження («вилучення») майна релігійних організацій, що не погодилися на зміну підлеглості, на користь місцевої громади. Таке положення Рішення прямо суперечить положенню ч. 5 ст. 41 Конституції України (відповідно до якого примусове відчуження об'єктів права приватної власності є можливим виключно за умови відшкодування їхньої власності, попереднього чи наступного), а також положенням чч. 1,9 статті 18 Закону про РО.

Також пункт 4 Рішення передбачає розірвання на підставі Рішення договорів про користування майном, укладених з приватними власниками, що нівелює їхню майнову самостійність у відповідних відносинах (ч. 1 ст. 1 Цивільного кодексу України); позбавлене правових підстав (будь-яких

посилань не наводиться) й фактично надає Рішенню статусу судового рішення.

Як продемонстровано вище, за Рішенням безпідставно, з необґрунтованим покликанням на правовий режим воєнного стану, застосовуються обмеження здійснення права на свободу віросповідання, при чому положення Рішення не узгоджуються з положеннями Конституції України й законодавства України, практики ЄСПЛ, а відповідна рада безпідставно здійснює не властиві їй повноваження без належної легітимної мети.

Наразі не відомо, чи було реально виконано Рішення (відповідна інформація до цього часу не опублікована). Тим не менш, ухвалення Рішення *ipso facto*, а також відсутність належного реагування на цю обставину з боку держави зумовлює істотні ризики для забезпечення верховенства права (зокрема, законності та правової визначеності) в Україні; належного розподілу влади; недискримінаційної політики у сфері державно-конфесійних взаємин.

Джерела:

1. Рішення Львівської районної ради Львівської області від 28.06.2022 № 176. URL: <https://www.lvivskaraya-rada.gov.ua/RADA/rish/2022/11-ses.pdf> (Дата звернення: 11.11.2022).
2. Райрада на Київщині заборонила Московську церкву. URL: <https://glavcom.ua/kyiv/news/rayrada-na-kijivshchini-zaboronila-moskovsku-cerkvu-853785.html> (Дата звернення: 11.11.2022).
3. Рішення Конституційного Суду України від 08.04.2015 № 3-рп/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-15#Text> (Дата звернення: 11.11.2022).
4. Полешко А.В. Окремі аспекти обмеження здійснення права на свободу віросповідання в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 88-92. URL: http://lsej.org.ua/4_2022/18.pdf (Дата звернення: 11.11.2022).
5. Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення

воєнного стану в Україні». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (Дата звернення: 11.11.2022).

6. Рішення ЄСПЛ у справі Nolan and K. v. Russia. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-91303> (Дата звернення: 11.11.2022).

Науковий керівник: Батанов Олександр Васильович провідний науковий співробітник Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, д.ю.н., професор.

Пателіна Анастасія Анатоліївна

аспірант кафедри фінансового та адміністративного права

Національного університету біоресурсів і природокористування України

СУДОВА ПРАКТИКА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року Указом Президента України по всій території України було введено правовий режим воєнного стану [1], у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України. Відповідно до ст. 55 Конституції України визначено, що права, свободи людини і громадянина захищаються судом. А в ст. 64 серед конституційних прав і свобод людини і громадянина, що не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану визначено і право особи звернутися до суду [2].

З такою метою, Верховною Радою України в перші дні війни було прийнято нормативно-правовий акт, спрямований на забезпечення здійснення правосуддя в умовах війни та воєнного стану. Відповідно до цього Закону, Верховна Рада України визначила, що «У разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути